

Σύντομη ιστορική ανασκόπηση της Ιεράς Μονής Γηρομερίου και η προσφορά της στη Θεσπρωτία κατά την Οθωμανική περίοδο ως την απελευθέρωση (1544-1913)

Brief historical overview of the Holy Monastery of Giromeri and its offer to Thesprotia during the Ottoman period until its liberation (1544-1913)

Ηλέκτρα Χρηστίδη, υποψήφια διδάκτωρ Θεολογίας ΑΠΘ,
Electra Christidi, phd candidate in theology A.U.Th.

Περίληψη: Στο άρθρο αυτό γίνεται μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση μιας Ηπειρωτικής Ιεράς Μονής, της Ιεράς Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής Μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Γηρομέρι. Επιπροσθέτως επισημαίνεται η προσφορά της κατά την Τουρκοκρατία στη Θεσπρωτία (όχι όμως από τα πρώτα χρόνια αυτής), μέχρι την απελευθέρωσή της. Οι προαναφερθέντες αυτοί αιώνες επιλέχθηκαν να μελετηθούν με πιο εκτενή τρόπο διότι, τότε η Ι. Μονή γνώρισε την μεγαλύτερη ακμή που είχε ποτέ. Ωστόσο η αναφορά σε ορισμένα πρόσωπα και γεγονότα που έδρασαν και έλαβαν χώρα αντίστοιχα, από την ίδρυση της Ι. Μονής αυτής (1310) δεν θα παραληφθεί. Και αυτό γιατί καθόρισαν σε πολύ μεγάλο βαθμό, την μετέπειτα παρουσία του Μοναστηριού στην ευρύτερη περιοχή, διαχρονικά.

Τέλος όπως έχει ήδη λεχθεί, θα τονιστεί ιδιαίτερος η προσφορά της εν λόγω Ι. Μονής στη Θεσπρωτία σε χρόνους τουρκικής κυριαρχίας. Θα επιχειρηθεί έτσι, μια περαιτέρω ανάδειξη της αναμφισβήτητης προσφοράς της Εκκλησίας προς στο Ελληνικό έθνος (πάντα μέσα από βιβλιογραφικές πηγές).

Λέξεις κλειδιά: Μοναστήρι, Γηρομέρι, Θεσπρωτία, προσφορά, ανασκόπηση

Abstract: This article provides a brief historical overview of an Epirot, Holy Monastery, the Holy Patriarchal and Stavropegian Monastery of the Assumption of the Virgin Mary in Giromeri. Furthermore it points out its offer to Thesprotia during Turkocracy (but not from the early years of it), until its liberation. These aforementioned centuries were chosen to be studied extensively because at that time, the Monastery had its greatest peak. However the reference to certain persons and events which have acted and occurred respectively, since the founding of this monastery (1310), will not be omitted. This is because they largely determined the subsequent presence of the Monastery in the wider area, over time.

Finally, as already stated, the offer of this Monastery to Thesprotia during Turkish rule will be particularly emphasized. It will thus be attempted to further highlight the undoubted contribution of the Church to the Greek nation (always through bibliographical sources).

Key words: Monastery, Giromeri, Thesprotia, offer, overview

Εισαγωγή

Στη ΝΔ. πλαγιά της πετρώδους οροσειράς Φαρμακοβουνίου (υψόμετρο 1240 μ.), επάνω από άγριο φαράγγι στο οποίο καταλήγουν οι πηγές που αναβλύζουν πάνω από την μονή καθώς και τα όμβρια ύδατα, εντοπίζεται η ιστορική μονή Γηρομερίου. Πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα, αρχαιότερα και πλέον φημισμένα μοναστικά κέντρα της Ηπείρου, που απέχει 8 χιλιόμετρα από την σημερινή κομόπολη Φιλιάτες του Νομού Θεσπρωτίας.

Η Ιερά Μονή Γηρομερίου -αν και σχετικά δυσπρόσιτη για τον επισκέπτη-, χαρακτηρίζεται ιδανική για μοναστική ησυχία. Γεγονός που δεν θα πέρασε απαρατήρητο από τον ιδρυτή της, τον Όσιο Νείλο τον Εριχιώτη ή Ιεριχιώτη ο οποίος διάλεξε την εν λόγω τοποθεσία για να χτιστεί η μονή αυτή.

1. Σύντομο ιστορικό της Ίδρυσης της Ιεράς Μονής Γηρομερίου-Φιλιατών

Ο Όσιος Νείλος (εορτάζει 02/01), ήταν ανιψιός του βυζαντινού αυτοκράτορα της Νίκαιας, Θεοδώρου Λασκαρέως και ίδρυσε την μονή, το 1282¹ ή το 1285² ή κατ' άλλους το 1310³ (διάφοροι ιστορικοί, διαφωνούν ως προς τον ακριβή χρόνο ίδρυσης της μονής, με επικρατέστερο το έτος 1310). Ο Όσιος Νείλος λοιπόν εξορισμένος από τον τότε αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' τον Παλαιολόγο (ο οποίος -συν τοις άλλοις- είχε σφετεριστεί τον θρόνο από τον Ιωάννη Λάσκαρη της Νίκαιας, επίσης συγγενής του Αγίου) λόγω της σφοδρής αντίθεσής του με την φιλενωτική πολιτική του Μιχαήλ Η', καταφθάνει στο Γηρομέρι⁴. Φυσικά είχε προηγηθεί η μοναχική του κουρά στην Ι. Μονή Ακοιμήτων στο Βόσπορο, η επίσκεψή του στους Αγίους Τόπους, στο όρος Σινά, σε νησιά του Αιγαίου και στην Πελοπόννησο μέχρι και το 1310 οπότε καταφθάνει και στη Θεσπρωτία⁵. Ασκητεύει για λίγο στην Ιεριχώ του αρχαίου Ωρικού (κοντά στην Αυλώνα) από όπου αποκτά και την προσωνυμία Εριχιώτης ή Ιεριχιώτης⁶. Μετέπειτα εγκαθίσταται στο Γηρομέρι όπου ιδρύει την Ι. Μονή και ασχολείται επισταμένως με την επέκταση, την συντήρηση και τον εξωραϊσμό της. Κυρίως δε, ασχολείται με την πνευματική κατάρτιση των μοναχών όπου είχε ήδη κοντά του όπως διαφαίνεται άλλωστε και στη διαθήκη του. Η διαθήκη του Οσίου Νείλου κάηκε από την μεγάλη πυρκαγιά που ξέσπασε στην γύρω περιοχή το 1835, από άγνωστα αίτια αλλά στην Ι. Μονή φυλάσσεται αντίγραφο της, του έτους 1812⁷. Ενδεικτικό είναι ότι ένα από τα πνευματικά του τέκνα, ο νεαρός τότε μοναχός Νήφων, μετέπειτα ανακηρύσσεται Όσιος (εορτάζει 14/06)⁸. Θα πρέπει να ειπωθεί πως η Ι. Μονή είναι αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου η οποία χτίστηκε στη θέση της παλιάς μονής, της Παναγίας της Οδηγήτριας. Διαθέτει έναν ισχυρό, φρουριακό περίβολο που περικλείει από τις τέσσερις πλευρές κελιά, άλλα κτίσματα και ναούς. Όλα αυτά είναι διαρθρωμένα -πολύ σοφά, με υπόδειξη του Οσίου Νείλου-, σε διαφορετικά επίπεδα για να εξουδετερώνεται τρόπον τινά, το επικλινές του εδάφους της. Μόλις ολοκληρώθηκαν και οι τελευταίες εργασίες στο μοναστήρι, ο Όσιος Νείλος αποτραβήχτηκε στο απόκρημνο σπήλαιο Ροδάνι που ήταν σε υψηλότερη γεωγραφική θέση από την μονή του και αποτέλεσε το ασκητήριό του. Ο συναξαριστής του τονίζει πως «σε πραγματικά έσχατο γήρας, περίπου εκατόν έξη έτη γενόμενος και για τα επομένα πολλά προείπε, προς τον Θεόν, Τον Οποίο πόθησε, εξεδήμησε την πρώτην του Ιανουαρίου, γινόμενος αντουργός πολλών θαυμάτων ζωντανός και μετά θάνατον (μτφρ.)». Το ασκητήριο του Οσίου Νείλου δεν υπάρχει σήμερα, διότι: «κάποιοι επιθύμησαν να δουν το άγιο αυτού λείψανο, πράγμα που ο Θεός δεν επέτρεψε, κάλυψε τον τάφο, σπήλαιο που αποσχίστηκε και είναι καλυμμένος μέχρι σήμερα (μτφρ.)». Την ακολουθία του Οσίου Νείλου, συνέταξε το 1904-1905, ο τότε ηγούμενος της μονής, Αρχιμανδρίτης Φιλόθεος⁹.

2. Η «μετά Οσίου Νείλου» εποχή – Η εξέλιξη της Ι. Μονής σε Επισκοπή και οι αλλαγές που αυτή επέφερε

1 Αραβαντινός Παναγιώτης, *Περιγραφή της Ηπείρου*, ΕΗΜ, Ιωάννινα 1984, σ. 176-177.

2 Μουσελίμης, Σπυρίδωνας, *Ιερά Μονή Γηρομερίου*, Ηγουμενίτσα 1967.

3 Βρανούσης Λέανδρος, «Η εν Ηπείρω Μονή Γηρομερίου», *ΘΗΕ* 4 (1964), Αθήνα, στ. 496-502.

4 Καραντζαλής Τίτος, Αρχιμανδρίτης, «Ιερά Μονή Γηρομερίου», *ΗΕ* 13, Ιωάννινα 1964, σ. 1-15.

5 Μυστακίδης Νικόλαος, «Σύντομος περιγραφή Ι. Μητροπόλεως Παραμυθίας», *ΕΑ* 19 (1899) 249.

6 Οικονόμου Φώτιος, «Η Ιερά Μονή Γηρομερίου», *ΕΑ* 24 (1904), 471-472.

7 Μαρτίνης Ιωάννης, «Πατριαρχικά Μοναί Ιερομηρίου και Θεολόγου», *ΕΑ* 30(1910), σ. 7-8.

8 Halkin François, " La vie de Saint Niphon, ermite au Mont Athos, 14e siècle", Κοινότητα των Βολλανδιστών, 1940.

9 Μαρτίνης Ιωάννης, «Η εν Θεσπρωτία κόμη του Ιερομηρίου», *ΕΑ* 24 (1904), σ. 313-314.

Προαισθανόμενος το τέλος του ο Όσιος Νείλος ορίζει διάδοχό του στην ηγουμενία τον ιερομόναχο Ησαΐα¹⁰. Μετά την κοίμηση του Οσίου (1228-1334) ακολουθούν ταραγμένες εποχές για ολόκληρη την Ήπειρο, με την Θεσπρωτία να μην αποτελεί εξαίρεση¹¹. Πολεμικές συγκρούσεις και κοινωνικές αναταράξεις στα μέσα του 14^{ου} αιώνα (μέχρι και το 1533 περίπου) έχουν ως αποτέλεσμα την έλλειψη επαρκών στοιχείων – πηγών σχετικά με την Ι. Μονή Γηρομερίου¹². Με την έναρξη όμως των βενετοτουρκικών πολέμων και μετά (15^{ος} αιώνας) εμφανίζεται σποραδικά, ένας ικανοποιητικός αριθμός ιστορικών μαρτυριών σχετικών με το μοναστήρι¹³. Σπουδαιότερη εξ' αυτών είναι ένα Πατριαρχικό γράμμα του 1533¹⁴. Στο γράμμα αυτό ο Πατριάρχης Ιερεμίας Α' απαλλάσσει το μοναστήρι από «το ετήσιο τέλος» που κατέβαλε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο όπως είχε σχετικώς αιτηθεί ο τότε ηγούμενός του Γρηγόριος, όπως αναφέρεται. Στο εν λόγω γράμμα διαφαίνεται πως η Ι. Μονή λειτουργούσε και πριν την χρονολογία έκδοσης του Πατριαρχικού αυτού εγγράφου μιας και δεν γίνεται αναφορά σε κάποια ανασύστασή της. Παρ' όλα αυτά ο χρόνος λειτουργίας της πριν το 1533 (όταν δηλαδή εκδόθηκε η «σιγγιλιάδης γραφή» αυτή) δεν μπορεί να προσδιοριστεί με σαφήνεια, μόνο η λειτουργία της αυτή καθεαυτή, όπως εξάλλου προαναφέρθηκε¹⁵. Όσον αφορά την Εξαρχία Γηρομερίου¹⁶ (έγινε έδρα πατριαρχικής εξαρχίας τον 18^ο αιώνα με 12 χωριά στη δικαιοδοσία της και την πώλη των Φιλιατών) και την μετατροπή της σε Επισκοπή, παρατίθενται τα εξής¹⁷. Ο εκάστοτε ηγούμενος – επίτροπος του εξάρχου βρισκόταν σε ρήξη με το ποίμνιο και τους ιερείς της Εξαρχίας για διάφορα εκκλησιαστικά (και όχι μόνο ζητήματα)¹⁸. Ως αποτέλεσμα οι δύο πλευρές απευθύνονταν εγγράφως στα επίσημα θεσμικά όργανα της Εκκλησίας προς επίλυση των μεταξύ τους διαφορών. Δεν ήταν λίγες οι φορές δε, που μέχρι αυτές να διευθετηθούν οι εκκλησιαστικοί θεσμοί κυρίως, λόγω ελλιπούς πνευματικής καθοδήγησης, παραβιάζονταν¹⁹. Με σιγγίλιον λοιπόν του Οικουμενικού Πατριάρχη Νεόφυτου Ζ', τον Μάιο του 1800 η Εξαρχία Γηρομερίου αναβαθμίζεται σε Επισκοπή. Αναλυτικότερα το σιγγίλιον τονίζει πως, μέσω συνοδικών γραμμάτων επιχείρησε το Πατριαρχείο να νουθετήσει κλήρο και λαό της περιοχής, κάτι που απέβη άκαρπο. Για αυτό και ορίζει με σύμφωνη την γνώμη της Συνόδου²⁰ να μετατραπεί η Εξαρχία Γηρομερίου σε Επισκοπή Γηρομερίου που θα υπαγόταν στην Ι. Μητρόπολη Ιωαννίνων²¹. Ο δε Μητροπολίτης Ιωαννίνων (τότε ήταν Μητροπολίτης Ιωαννίνων ο Ιερόθεος Τρεμούλας) είχε το αποκλειστικό δικαίωμα «να χειροτονεί Επισκόπους Γηρομερίου οι οποίοι θα διέμεναν στην Ι. Μονή Γηρομερίου και θα νέμονταν την περιουσία της ως

10 Δεσπότης Κωνσταντίνος, *Άγιοι της Ηπείρου*, Θεσσαλονίκη 2009.

11 Ducellier Alain, "Facademaritime de l' Albanie au Moyen Age: Durazzo et Vlona du XIe au XVe siècle ", Θεσσαλονίκη 1981.

12 Ευαγγέλου Γιώλη, *Σταυροπηγία και εξαρχίες σε σχέση αλληλεξάρτησης. Η περίπτωση της μονής Γηρομερίου (16^{ος} - 19^{ος} αι.)*, Αρχείο Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, Αθήνα 2016.

13 Τσιγκάκης Κωνσταντίνος, *Βενετοκρατούμενη Ελλάδα, «Ο Ελληνικός Χώρος στη διάρκεια της βενετοκρατίας»*, Αθήνα – Βενετία 2010.

14 Γερμανός Μητροπολίτης Σάρδεων, «Επαρχία Ηπείρου και Αλβανίας», *HX 12*(1937) σ.11-103. Πρβλ. Ευαγγέλου Γιώλη, *Σταυροπηγία και εξαρχίες σε σχέση αλληλεξάρτησης*.

15 Σάθας Κωνσταντίνος, *Έλληνες Στρατιώται εν τη Δύση και η Αναγέννησις της ελληνικής τακτικής*, Αθήνα 1986.

16 Μέρτζιος Κωνσταντίνος, «Το εν Βενετία Ηπειρωτικόν Αρχεῖον», *HX 11* (1936), σ. 1-341.

17 Κονιδάκης Γεράσιμος, *Μητροπόλεις και Αρχιεπισκοπαί του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήνα 2011, σ. 646.

18 Κονορτάς Παρασκευάς, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο, 17^{ος} - αρχές 20^{ου} αιώνα*, Αθήνα 1998.

19 Μάρκος Βασίλειος, *Το νομικό καθεστώς των Πατριαρχικών και Σταυροπηγιακών Μονών στην Ελληνική επικράτεια*, Αθήνα 2011. Πρβλ. Ευαγγέλου Γιώλη, *Σταυροπηγία και εξαρχίες σε σχέση αλληλεξάρτησης*.

20 Janin Raymond, " L' Église byzantine sur les rives du Bosphore (Côte asiatique)", *REB 12*, Παρίσι 1954.

21 Λαμπρίδης Ιωάννης, *Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων*, Αθήνα 1880.

Επισκοπική»²². Υποχρεώσεις του εκάστοτε Επισκόπου Γηρομερίου φυσικά ήταν: η υπακοή του στον Μητροπολίτη Ιωαννίνων (και στο Οικουμενικό Πατριαρχείο), η μνημόνευση του ονόματός του, «η καταβολή ζητομηρίου (εισφορά δηλαδή, γύρω στα 50 γρόσια ετησίως) στην Μεγάλη Εκκλησία και 20 επιπλέον γρόσια στον Έξαρχο»²³. Τέλος πρώτιστο μέλημά του θα ήταν «η ασφάλεια, η ειρήνη και η πνευματική καθοδήγηση του ποιμνίου»²⁴. Βέβαια, όλα αυτά γινόταν προς συντήρηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, για να μπορούσε να καταβάλει και το ίδιο το ετήσιο χαράτσι στο Σουλτάνο για να μπορεί -κατ' ουσίαν- να υπάρχει και να λειτουργεί με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη για την εποχή, αυτονομία. Έτσι θα μπορούσε να βοηθά ευκολότερα τις ανά την Ελλάδα και όχι μόνο πτωχές Επισκοπές και Μητροπόλεις²⁵. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Νεόφυτος Ζ' κλείνει το σιγγιλίον του υπενθυμίζοντας σε αυστηρό τόνο πως «αυτά... όποιος δε από τους χριστιανούς, ιερωμένος ή λαϊκός ... επιχειρήσει ποτέ να ανατρέψει... αφορισμένοι θα υπάρχουν από Θεού του Κυρίου παντοκράτορος και καταραμένοι και ασυγχώρητοι... (μτφρ.)»²⁶. Ιδιαίτερος αξιοσημείωτος είναι πάντως και οι ακόλουθες πληροφορίες στο ανωτέρω γράμμα. Πρώτον πως ο εκάστοτε ηγούμενος της Ι. Μονής Γηρομερίου ήταν παράλληλα και Πατριαρχικός Έξαρχος, πράγμα όχι και τόσο σύνηθες, ειδικά για τις τότε Πατριαρχικές Εξαρχίες και τις δικαιοδοσίες των Εξάρχων τους. Δεύτερον πως οι χριστιανοί της Εξαρχίας Γηρομερίου εγγράφως ζητούσαν να υπαχθούν σε αρχιερέα. Τρίτον πως ο Επίσκοπος Γηρομερίου διαχειριζόταν την περιουσία της Ι. Μονής ως επισκοπική προς κάλυψη των εξόδων της αρχιερατείας του, κάτι που καταδεικνύει ότι τουλάχιστον εκείνη την εποχή, η Ι. Μονή ήταν εύρωστη οικονομικά. Εξίσου αξιοπρόσεκτο είναι ότι το συγκεκριμένο Πατριαρχικό γράμμα ονομάζεται «επικυρωτικό», στην πραγματικότητα όμως δεν ήταν «γιατί ακριβώς δεν επιβεβαιώνει - επικυρώνει σχετική, προγενέστερη Πατριαρχική απόφαση»²⁷. Λόγω του ότι – μέσω αυτού – αποτυπώνεται μια νέα Πατριαρχική απόφαση, προς ενίσχυση της εγκυρότητάς της (άρα προς όφελος εν τέλει, της Εκκλησίας), ο Νεόφυτος Ζ' χρησιμοποιεί αυτό τον όρο.

Τέλος η Ι. Μονή ήταν πάντοτε ανδρική και είχε (επιβεβαιωμένα) ηγούμενους τους²⁸:

- 1) Όσιος Νείλος, ιδρυτής – κτήτωρ της Μονής, (1310-1340).
- 2) Ιερομόναχος Χριστόφορος, (1740-1745).
- 3) Ιερομόναχος Δανιήλ, (1745-1760).
- 4) Ιερέας Ιωάννης, (1760-1775).
- 5) Ιερέας Ιωάννης Β', (1801-1803).
- 6) Ιερομόναχος Ιωαννίκιος, (1803-1819).
- 7) Ιερομόναχος Αγάπιος, (1819-1839).
- 8) Ιερομόναχος Κοσμάς, (1839-1854) και (1856-1865).
- 9) Αρχιμανδρίτης Παρθένιος, (1866-1892).
- 10) Αρχιμανδρίτης Αγαθάγγελος, (1892-1900).

22 Darrouzès Jean, *Recherches sur les οφίκια de l' Église byzantine*, Παρίσι 1970. Πρβλ. Ευαγγέλου Γιούλη, *Σταυροπηγία και εξαρχίες σε σχέση αλληλεξάρτησης*.

23 Αποστολόπουλος Δημήτριος, *Ιερός Κώδιξ του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο β' μισό του ΙΕ' αιώνα*, Αθήνα 2006.

24 Αρς Γκίγκορι, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του ΙΗ' και στις αρχές του ΙΘ' αιώνα*, Αθήνα 1994.

25 Αραβαντινός Παναγιώτης, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, Αθήνα 1856. Πρβλ. Ευαγγέλου Γιούλη, *Σταυροπηγία και εξαρχίες σε σχέση αλληλεξάρτησης*.

26 Βρυώνης Σπυρίδων, *Το τουρκικό κράτος και η Ιστορία. Η Κλειώ συναντά τον γκρίζο λύκο*, Θεσσαλονίκη 1993. Πρβλ. Ευαγγέλου Γιούλη, *Σταυροπηγία και εξαρχίες σε σχέση αλληλεξάρτησης*.

27 Περεντίδης, Σταύρος – Στείρης, Γεώργιος (Επιμέλεια), *Ιωάννης και Θεοδόσιος Ζυγομαλάς, Ζυγομαλάς Θεοδόσιος, Μακρά επιστολή προς τον Crusius με χρονολογία 7 Απριλίου 1581*, Αθήνα 2009. Πρβλ. Ευαγγέλου Γιούλη, *Σταυροπηγία και εξαρχίες σε σχέση αλληλεξάρτησης*.

28 Μεθόδιος Ντελής αρχιμανδρίτης, *Προσκυνητάριον ιεράς Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Γηρομερίου*, Ηγουμενίτσα 2008.

- 11) Αρχιμανδρίτης Βασίλειος, (1901-1903).
- 12) Αρχιμανδρίτης Λεόντιος, (1903-1904).
- 13) Αρχιμανδρίτης Φιλόθεος Παπαδόπουλος, (1905-1910).
- 14) Αρχιμανδρίτης Φιλόθεος Παπακωνσταντίνου (1911-1913).

Από το 1913 μέχρι και τις αρχές του 1989 η Ι. Μονή δεν είχε μοναχούς. Μέχρι που, στα τέλη του 1989 το μοναστήρι «ξαναζωντάνεψε» με την άφιξη του μετέπειτα, (σημερινού) ηγουμένου π. Μεθοδίου Ντελή και 3 ακόμη μοναχών. Στην Ι. Μονή σήμερα εγκαταβιώνουν συνολικά τρεις μοναχοί ενώ κατά τον 16^ο αιώνα εγκαταβίωναν γύρω στους 300.

3. Εναλλαγές στην εκκλησιαστική διοίκηση της Επισκοπής Γηρομερίου – Πατριαρχική παρέμβαση για «προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων» στον ευρύτερο χώρο δικαιοδοσίας της Επισκοπής

Το 1800, με τη μετατροπή της Εξαρχίας Γηρομερίου σε Επισκοπή, πρώτος Επίσκοπος τοποθετείται ο Σαμουήλ (1800-1803). Τον Ιούνιο του 1803, ο Πατριάρχης Καλλίνικος Δ΄ προσάρτησε την Επισκοπή, στην Επισκοπή Παραμυθίας. Ειδική μνεία θα πρέπει να γίνει εδώ στον τελευταίο Επίσκοπο Γηρομερίου, Αγαθάγγελο Βυζάντιο (1821) ο οποίος βρήκε τραγικό τέλος, καθώς αποκεφαλίστηκε από τον Πασάμπεη Ισμαήλ στα Ιωάννινα²⁹. Ο τελευταίος, πιστεύοντας σε διαβολές εναντίον του Επισκόπου ότι ήταν μνημένος στη Φιλική Εταιρία και θα ξεσήκωνε τους υπόδουλος Έλληνες σε επανάσταση, τον φόνευσε χωρίς να έχει προηγηθεί δίκη ή έστω σχετική έρευνα. Εκτενέστερη αναφορά για τον Επίσκοπο Αγαθάγγελο έπεται κατωτέρω. Ορισμένοι ιστορικοί κάνουν λόγο για δέκα Επισκόπους Γηρομερίου από τον Σαμουήλ ως τον Αγαθάγγελο όμως τα πιο πολλά ιστορικά στοιχεία δεν το επιβεβαιώνουν πλήρως. Συνεχίζοντας με τις εναλλαγές στην εκκλησιαστική διοίκηση της Επισκοπής, παρατηρείται ότι τον Αύγουστο του 1809 ο Πατριάρχης Ιερεμίας Δ΄, καθιστά εκ νέου την περιοχή Γηρομερίου Πατριαρχική Εξαρχία²⁹. Το 1862, η τότε κατάργηση των Εξαρχιών του Οικουμενικού Θρόνου οδηγούν τον Πατριάρχη Ιωακείμ Β΄ με την σύμφωνη γνώμη της Ι. Συνόδου και του Διαρκούς Εθνικού Μικτού Συμβουλίου, να προχωρήσουν στην προσάρτηση της περιοχής Γηρομερίου στην Επισκοπή Παραμυθίας³⁰. Ενέργεια η οποία έλαβε χώρα «... για την βελτίωση των εκκλησιαστικών και εθνικών μας πραγμάτων (μτφρ.)» όπως ανέφερε τότε στην επιστολή του ο Ιωακείμ Β΄³¹. Το 1867, επί Πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ΄ η περιοχή ξαναγίνεται Εξαρχία έως και τον Ιούνιο του 1895 οπότε και ο Πατριάρχης Ανθιμος Ζ΄ προσάρτησε οριστικά την Εξαρχία Γηρομερίου στην νεοσύστατη τότε Ι. Μητρόπολη Παραμυθίας. Κατά την διάρκεια αυτών των «ανωμαλιών» στην εκκλησιαστική διοίκηση παρατηρούνται παράλληλα και μικρής έκτασης κοινωνικές αναταραχές και διενέξεις μεταξύ πιστών και Επισκοπής/Εξαρχίας Γηρομερίου. Ξεχωριστή εντύπωση προκαλεί το γράμμα του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Β΄ (γραμμένο στις 21 Σεπτεμβρίου 1862) για την υπόθεση κακοποίησης μιας γυναίκας από τον σύζυγό της και τα πεθερικά της κατόπιν τρίτης προσφυγής του αδελφού της στο Πατριαρχείο προς επίλυση του ζητήματος³¹. Επισημαίνει στον τότε ηγούμενο-έξαρχο Κοσμά την υποχρέωσή του να βρει άμεσα λύση στο πρόβλημα μιας και είναι εντός των ορίων της εκκλησιαστικής – ποιμαντικής δικαιοδοσίας του. Ταυτόχρονα διακρίνεται η ευαισθησία

²⁹ Ευαγγέλου Παναγιώτα, *Αλληλογραφία του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με τη Μονή Γηρομερίου Θεσπρωτίας κατά τη μεταβυζαντινή και νεότερη περίοδο. Συμβολή στη φιλολογική έρευνα της πατριαρχικής γραμματείας*, διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Πατρών, Αθήνα 2010.

³⁰ Balta Yılmaz Yasar: "Evangelia Balta, Fahmi Yılmaz, Filiz Yasar, Tsamouria – Nineteenth century Ottoman Thesprotia, Thesprotia Expedition I; Towards a regional History", Ελσίνκι 2009.

³¹ Παΐζη – Αποστολοπούλου Μάχη, *Ο Θεσμός της Πατριαρχικής Εξαρχίας: 14^{ος} - 19^{ος} αι.*, Αθήνα 1995. Πρβλ. Ευαγγέλου Γιώλη, *Σταυροπηγία και εξαρχίες σε σχέση αλληλεξάρτησης*.

του Πατριάρχη, η στοργικότητα του ύφους του όταν μιλάει για την κακοποιημένη σύζυγο αλλά και η βεβαιότητά του ότι ο «όσιος αρχιμανδρίτης Κοσμάς» θα πράξει τα δέοντα, με το Πατριαρχείο στο πλευρό του αν το χρειαστεί. Προσφυγές των κατοίκων της Εξαρχίας/Επισκοπής Γηρομερίου στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και για αδικίες ή βιαιοπραγίες εις βάρος τους από Τούρκους ή Τσάμηδες της περιοχής, υπάρχουν ουκ ολίγες. Χαρακτηριστικότερη ίσως είναι εκείνη των κατοίκων της περιοχής Φιλιατών για τις αυθαιρεσίες των Τσάμηδων με παρέμβαση του τότε Επισκόπου Παραμυθίας Γρηγορίου το 1877 και άλλες³².

4. Η προσφορά της Ι. Μονής Γηρομερίου κατά την Οθωμανική περίοδο

Ως γνωστόν, στα χρόνια του Οθωμανικού ζυγού στην Ελλάδα, τα μοναστήρια έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στον αγώνα του υπόδουλου έθνους για την ελευθερία. Η Ι. Μονή Γηρομερίου δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση, η ίδρυση της οποίας «σηματοδότησε μια νέα εποχή για την ευρύτερη περιοχή»³³. Στο μοναστήρι λειτουργούσε μια Μοναστηριακή Σχολή. Σχολή που έχει μάλιστα δικό της δημοτικό τραγούδι: «..μάθαινα σουμαρισμό, γράψιμο και ψαλτήρι. Πέντε δασκάλους πέρασα και δώδεκα παπάδες. Το Γούμενο του Γηρομερίου δεν μπορ'να τον περάσω». Κατ' άλλους, συμπεριλαμβανομένου και του νυν ηγουμένου της Ι. Μονής Γηρομερίου επρόκειτο για Κρυφό Σχολείο, μέρος του οποίου σώζεται μέχρι σήμερα³³. Ο λόγος για μια κρύπτη, ευρισκόμενη σε απόμερο χώρο εντός της Ι. Μονής, που εξωτερικά μοιάζει με παλιό ντουλάπι. Στο εσωτερικό της που οδηγούσε σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο, οι τότε υπόδουλοι Έλληνες μαθητές διδάσκονταν τα Ιερά Γράμματα. Κάτι που οπωσδήποτε συνέβαλε στη διατήρηση της εθνικής και θρησκευτικής ταυτότητας των παιδιών και των κατοίκων εν γένει της περιοχής (και όταν η Ι. Μονή ήταν Εξαρχία και όταν εξελίχθηκε σε Επισκοπή)³⁴. Προς επίρρωση των προαναφερθέντων ακολουθούν δύο ενδεικτικά παραδείγματα της προσφοράς της Ι. Μονής Γηρομερίου στη Θεσπρωτία στον εκπαιδευτικό (άρα και κοινωνικό) τομέα της περιοχής και με άλλους τρόπους. Στη κοινότητα Σούβλιασης (σημερινό χωριό Άγιος Βλάσιος Θεσπρωτίας) έκειτο Μετόχι της Ι. Μονής Γηρομερίου, αποκαλούμενο από πολλούς «Μονή Σούβλιασης»³⁵. Ήταν μια ιδιότυπη και ιδιόμορφη Μονή που συγκροτούσε και τροφοδοτούσε στην ουσία, την εκπαιδευτική δραστηριότητα της περιοχής, μαζί με την κοντινή Μονή Ραγίου (έως τις αρχές του 1900 περίπου)³⁶. Τότε οι κάτοικοι της Σούβλιασης έπειτα από (προσωρινή) διάλυση της Ι. Μονής Ραγίου ζητούν επιτυχώς την προστασία τους από αδικίες εις βάρος τους από εξωμότες της περιοχής (Σαλιτζιώτης Σπαχής, κ.α.) με τον εξής τρόπο. Ζήτησαν την αποστολή και την μόνιμη διαμονή στο χωριό τους ιερομονάχου ή μοναχού από την Ι. Μονή Γηρομερίου για να τους «διαφυλάξει στη πίστη και στο φρόνημα και να τους διδάξει τα ιερά γράμματα»³⁶. Πράγματι, στο χωριό τους εστάλη (από την Ι. Μονή Γηρομερίου) ο ιερομόναχος Σεραφείμ Α' και εγκαθίσταται μόνιμα εκεί σε κατοικία που του παραχώρησαν οι Σουβλιασιώτες, ως ιεροδιδάσκαλος³⁷. Με την παρουσία του σταματούν σταδιακά αλλά αποτελεσματικά οι εις βάρος τους αδικίες και οι εν γένει αναταραχές, καλλιεργείται περαιτέρω η ελληνική εκπαίδευση στον τόπο τους και καλύπτεται η αδυναμία

32 Γεδεών Μανουήλ, *Παιδεία και πτωχεία παρ' υμίν κατά τους τελευταίους αιώνας*, Κωνσταντινούπολη 1893.

33 Εγκυκλοπαιδικό ημερολόγιον, *Αδελφότης Γηρομεριτών – Θεσπρωτίας, ο "Όσιος Νείλος"*, επιμέλεια Παπασωτηρίου Κωνσταντίνος, Σπανόπουλος Δημοσθένης, Αθήνα 1958. Πρβλ. Μεθόδιος Ντελής αρχιμανδρίτης, *Προσκυνητάριον ιερών Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Γηρομερίου*, Ηγουμενίτσα 2008.

34 Γεδεών Μανουήλ, «Εξαρχία Πατριαρχικά πρίν 180 ετών», *ΕΑ* 32(1912), σ. 67-69, 148-152.

35 Δαδάνης Βασίλειος, «Υπόμνημα των Σουβλιαστών προς τον Οικουμενικόν Πατριάρχη Ιωακείμ τον Γ'», *ΗΕ* 26, 301-302 (1977).

36 Μανδρίκας Αχιλλέας, *Κρυφό Σχολείο, Μύθος ή Πραγματικότητα;*, Αθήνα 1992.

37 Παναγιωτίδης Δημήτριος, «Η Μονή Ραγίου στη Μητρόπολη Παραμυθίας», *Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως (ΕΦΣΚ)* 29 (1902-1905) 145, 188-295.

πρόσληψης από μέρους τους Κερκυραίων δασκάλων οι οποίοι λόγω των προειρημένων αναταραχών είχαν εγκαταλείψει την περιοχή. Οι Κερκυραίοι αυτοί αποκαλούνταν και Φράγκοι από τους ντόπιους κάτι που καθιστά πιθανό να επρόκειτο για καθολικούς δασκάλους³⁷. Ο ιεροδιδάσκαλος Σεραφείμ διασφάλισε (και εξασφάλισε) με την διαθήκη του, την συνέχιση της εγκατάστασης και διδασκαλίας διαδόχων του οι οποίοι όφειλαν να φροντίζουν και για την μισθοδοσία επιπλέον διδασκάλων του χωριού. Το ίδιο ίσχυε και για το σχολείο Φιλιατών και άλλων σχολείων που στηριζόταν οικονομικά από την Ι. Μονή Γηρομερίου, εμπόρους των Φιλιατών, εισφορές ορισμένων Ι. Ναών της Επισκοπής (Παραμυθίας), την ετήσια χορηγία της Επισκοπής και από την εκμετάλλευση κτημάτων του σχολείου³⁸. Έτερο παράδειγμα της προσφοράς της Ι. Μονής αποτελούν και οι δράσεις- δωρεές (και ενίοτε χορηγίες) των Συλλόγων προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων και του Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Κωνσταντινουπόλεως αντίστοιχα, κατόπιν γραπτών αιτημάτων των εκάστοτε ηγουμένων/έξαρχων της Ι. Μονής Γηρομερίου και των Επισκόπων/ Μητροπολιτών Παραμυθίας. Ειδικότερα ο Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων (ΣΔΕΓ) της Αθήνας συνεργαζόταν με τους πατριαρχικούς εξάρχους Γηρομερίου και τους αρχιερείς Παραμυθίας και δια αλληλογραφιών και μέσω των Ελληνικών Προξενείων των Ιωαννίνων και της Πρέβεζας και των υποπροξενείων Σαγιάδας και Πάργας . Κάθε κοινότητα της περιοχής υπέβαλε αίτημα για εκπαιδευτική υποστήριξη προς τον αρχιερέα ο οποίος αξιολογώντας τα αιτήματά τους, συνέτασε σχετική έκθεση που κατέθετε στον γενικό Πρόξενο Ιωαννίνων και από εκεί ενημερωνόταν ο τελικός αποδέκτης του αιτήματος (ΣΔΕΓ). Εν συνέχεια ο ΣΔΕΓ αξιολογώντας τα στοιχεία της εκθέσεως των αρχιερέων έκρινε για το αν θα επιχορηγήσει σχολεία της επισκοπικής και μητροπολιτικής περιφέρειας Παραμυθίας - Φιλιατών – Γηρομερίου (και ποιά). Όταν ενέκρινε επιχορήγηση ήταν τετραμηνιαίας βάσης³⁹. Κάτι αντίστοιχο συνέβαινε και με τον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως (ΗΦΣΚ). Όταν ο ΗΦΣΚ ενημερωνόταν με τον ίδιο τρόπο για την εκπαιδευτική κατάσταση της μελετώμενης μητροπολιτικής/επισκοπικής περιφέρειας από τον Γενικό Πρόξενο Ιωαννίνων, του επέστρεφε τις εκθέσεις των αρχιερέων, πιστώνοντάς του και τα ποσά που κατά καιρούς ενέκρινε ως επιχορηγία για τα σχολεία των κοινοτήτων της περιφέρειας. Ο πρόξενος έπρεπε να ενημερώσει μετέπειτα των αρχιερέα Παραμυθίας σχετικά με τα ποσά που ενέκρινε ο ΗΦΣΚ ως (επίσης τετραμηνιαίας βάσης) επιχορηγία. Ως απαραίτητη προϋπόθεση ο ΗΦΣΚ έθετε την συλλογή εκ μέρους του Αρχιερέα αντίστοιχων διδασκαλικών αποδείξεων για να συνέχιζε να καταβάλει την επιχορηγία του. Αποδείξεις που θα κατέβαλε στον Γενικό Πρόξενο Ιωαννίνων από όπου θα ενημερωνόταν σχετικά ο ΗΦΣΚ. Ο ΣΔΕΓ και ο ΗΦΣΚ έδρασαν κατά παρόμοιο τρόπο στην ως άνω επισκοπική/μητροπολιτική περιφέρεια, με μικρά μόνο «σκαμπανεβάσματα» στην μεταξύ τους συνεργασία ως το 1904 περίπου⁴⁰. Όλα αυτά άλλωστε αποτυπώνονται ως επιτυχείς κινήσεις και σε στατιστικά στοιχεία της εποχής (1899-1908) όπου οι περισσότεροι απογραφέντες κάτοικοι στους καζάδες Παραμυθίας και Φιλιατών (όπου συγκαταλεγόταν και το Γηρομέρι) παρέμεναν χριστιανοί⁴¹. Αξιόλογη είναι πάντως η δράση της Ι. Μονής και στον εθνικό τομέα μιας και σύμφωνα με ορισμένες ιστορικές πηγές στο μοναστήρι δίδαξε ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός στις 16 Απριλίου του 1777 (μόλις δύο χρόνια πριν το μαρτυρικό του τέλος). Η διδαχή του εκείνη, κάτω από την ιερή σκέπη της Πατριαρχικής Εξαρχίας (στο Γηρομέρι) ήταν «ο μεγαλύτερος Εθνικός Συναγερμός», όπως ονομάστηκε⁴². Επισημαίνεται ακόμη πως έντεκα χιλιάδες κόσμου μαζεύτηκαν

38 Λέφας Χρήστος, *Η ιστορία της εκπαίδευσης*, Αθήνα 1942.

39 Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων (ΣΔΕΓ), Α/2-024: «Υπότροφοι Κερκύρας, Ιωαννίνων, Αργυρόκαστρου, Δυρραχίου (1880-1887), αριθμός εγγράφου 11, Αθήνα.

40 Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως (ΗΦΣΚ), 3(1873) 63-64.

41 Κοκολάκης Μιχαήλ, *Η Τουρκική στατιστική της Ηπείρου στο Σαλναμέ του 1895*, Αθήνα 2003.

42 Αλεξούδης Άνθμος Βελεγράδων, «Η Μονή Γηρομερίου», *ΕΑ* 19 (1899). Πρβλ. Εγκυκλοπαιδικό ημερολόγιον, *Αδελφότης Γηρομεριτών – Θεσπρωτίας* 1958 και αντιπρβλ. Ψμούλη Βάσω, *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα 1995.

στο Γηρομέρι για να ακούσουν τον Άγιο, περιστατικό πρωτόγνωρο για την εποχή που εξέπληξε ακόμα και τις τουρκικές αρχές οι οποίες απέστειλαν «οπλοφόρο Αγά» προς ερεύνηση του πράγματος. Παρατίθεται κιόλας μια ιστορία-τοπική παράδοση που θέλει τον Άγιο Κοσμά για μια ακόμα φορά να θαυματοουργεί, προλέγοντας την γέννηση του γιού του Αγά. Έτσι κατευνάστηκε ο θυμός και η καχυποψία του Αγά του ίδιου (ονόματι Κάσο – Ντούτση) και των φρουρών του που άρχισαν από τότε να ευλαβούνται και αυτοί τον Άγιο. Κρίνεται εδώ αναγκαία η υπόμνηση του τελευταίου (μάρτυρα) επισκόπου Γηρομερίου Αγαθάγγελου Βυζάντιου (1821). Ο αρχιμανδρίτης Αγαθάγγελος Βυζάντιος χειροτονήθηκε Επίσκοπος Γηρομερίου από τον επίσης μαρτυρικό Πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε΄, τον Ιανουάριο του 1821. Αμέσως στάλθηκε στο Γηρομέρι για να αναλάβει τα καθήκοντά του αφού πρώτα θα εξασφάλιζε την σχετική άδεια – διαταγή από τον «σατράπη» της Ηπείρου, Πασόμπεη Ισμαήλ ο οποίος τον αποκεφαλίζει⁴². Ένας ακόμη σπουδαίος ηγούμενος (έξαρχος αυτή την φορά) της Ι. Μονής Γηρομερίου ήταν ο αρχιμανδρίτης Παρθένιος (1866-1892), καταγόμενος από το Πωγώνι Ιωαννίνων. Μνημονεύεται μέχρι σήμερα ως ένας εκ των πλέον δραστήριων ηγουμένων της Ι. Μονής. Δεν δίστασε να υπερασπιστεί το ποίμνιό του με δυναμισμό και κύρος έναντι των αγάδων της περιοχής όταν αυτό απαιτήθηκε. Εκτός αυτού ανήγειρε Ι. Ναούς όπως τον περίλαμπρο Ι. Ναό Αγίας Τριάδας Φιλιατών, κτίρια της Ι. Μονής Γηρομερίου και την περίφημη «Ζάππειο Κεντρική Αστική Σχολή Φιλιατών». Έτερος εξέχων ηγούμενος ήταν ο αρχιμανδρίτης Φιλόθεος Παπαδόπουλος (1905-1910) ο οποίος έφερε περαιτέρω οικονομική άνθηση στην Ι. Μονή, αυξάνοντας τους πόρους της και επιδιορθώνοντας τις κτιριακές της εγκαταστάσεις. Η αδελφότης Γηρομερίου «Όσιος Νείλος» τον αναφέρει ως μάρτυρα. Τέλος δεν θα μπορούσε να εξαιρεθεί από την προσφορά της Ι. Μονής εν καιρώ Τουρκοκρατίας και η Ιερατική Σχολή Γηρομερίου επί Μητροπολίτη Παραμυθίας Νεόφυτου το 1911. Σχολάρχης της ήταν ο τότε ηγούμενός της Φιλόθεος Παπακωνσταντίνου μέχρι και το 1913 (απελευθέρωση της Θεσπρωτίας και ολόκληρης της Ηπείρου), οπότε και η σχολή έκλεισε λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων⁴². Οι συγγραφείς Κωνσταντίνος Παπασωτηρίου και Δημοσθένης Σπανόπουλος βέβαια, αποδίδουν το κλείσιμο της Ιερατικής Σχολής το 1913, ακριβώς στην απελευθέρωση της Θεσπρωτίας από τους Τούρκους. Στο ότι εκπλήρωσε τον σκοπό της ιδρύσεώς της και «συνεπώς έληξε ο προορισμός της».

5. Σύντομη περιγραφή του εσωτερικού της Ι. Μονής - Η φημισμένη βιβλιοθήκη της Ι. Μονής Γηρομερίου

Το εσωτερικό της Ι. Μονής Γηρομερίου καθώς και η περίφημη βιβλιοθήκη της είναι αναμφισβήτητα, άξια λόγου.

Για το εσωτερικό της Ι. Μονής θα μπορούσε να πει κανείς τα ακόλουθα⁴³. Το καθολικό της έχει χτιστεί τμηματικά και ο Ναός (σχετικά μικρός σε διαστάσεις), είναι τετρακίονιος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο. Εικάζεται ότι αρχικά ήταν μονόκλιτη βασιλική ενώ διαμορφώθηκε ως έχει σήμερα (με τέσσερα τμήματα) διαχρονικά μέσα από διάφορες ανακαινίσεις, διαφόρων εποχών⁴³.

Η ανέγερση του κυρίως Ναού έγινε το 1568 με δωρεές του βοεβόδα της Ουγγροβλαχίας Αξιώτη από την Πωγωνιανή. Το εσωτερικό του Ναού και ο εξωνάρθηκας θεωρούνται κτίσματα της ίδιας εποχής ενώ το ιερό και ο νάρθηκας ως προγενέστερα (πιθανότατα του 14^{ου} αιώνα). Εξωτερικά έχει λιτά, κεραμικά σχέδια στον τρούλο, στη νότια και στη δυτική πλευρά. Εσωτερικά στολίζεται αγιογραφικά από διάκοσμο του 16^{ου} και του 17^{ου} αιώνα. «Το πρώτο στρώμα τοιχογραφιών που έχει

43 Μανιάτη – Κοκκίνη Τριανταφυλλίτσα, *Προνομιακές παραχωρήσεις του σέρβου αυτοκράτορα Στέφανου Dusan (1344-1355), Βυζάντιο και Σερβία κατά τον 14^ο αιώνα*, Αθήνα 1996. Πρβλ. Μεθόδιος Ντελής αρχιμανδρίτης, *Προσκυνητάριον ιεράς Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Γηρομερίου*, Ηγουμένισσα 2008 και Μαρτίνης Ιωάννης, «Πατριαρχικά Μοναί Ιερομηρίου και Θεολόγου», *EA* 30-31(1910).

(1568-1590) είναι βυζαντινής τεχνοτροπίας ενώ το δεύτερο (1679) είναι λαϊκής τεχνοτροπίας της εποχής». Ο συνδυασμός αυτός είναι μοναδικός στην Ήπειρο. Το «πάντρεμα» δηλαδή στοιχείων της βυζαντινής τέχνης που ανήκει στη Κρητική Σχολή και στη Σχολή της Δυτικής Ελλάδας με στοιχεία της Δυτικής τέχνης⁴³. Ο αγιογράφος παραμένει άγνωστος μέχρι σήμερα. Το τέμπλο του Ναού είναι ξυλόγλυπτο, κατασκευάστηκε το 1824 και επιχρυσώθηκε το 1829. Οι εικόνες του τέμπλου κατασκευάστηκαν το 1824 από Δημήτριο Παπαδιαμάντη από το Ζαγόρι. Σε ωραιότατο επίσης ξυλόγλυπτο προσκυνητάρι (σύγχρονο του τέμπλου) βρίσκεται η αρχαιότερη εικόνα της Ι. Μονής (14^{ος} αιώνας) η Παναγία η Οδηγήτρια με την επωνυμία «ΟΡΗΧΗΟΤΙΣΣΑ». «Πρόκειται περί αμφιπρόσωπης εικόνας στην άλλη όψη της οποίας απεικονίζονται οι Πρωτοκορυφαίοι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος»⁴³.

Η δε βιβλιοθήκη της, περιελάμβανε πολλά και σπάνια βιβλία, χειρόγραφα, παπύρους και περγαμινές. Ένα μεγάλο μέρος της κήκε από την μεγάλη πυρκαγιά του έτους 1835⁴³, συμπεριλαμβανομένου και του πρωτοτύπου της διαθήκης του Οσίου Νείλου.

Ότι διασώθηκε, κατεγράφη εμπειριστατωμένα, για πρώτη φορά σε κατάλογο ο οποίος συντάχθηκε το 1972 από τον μακαριστό μητροπολίτη Παραμυθίας Παύλο. Σύμφωνα με άλλους ιστορικούς όμως κάτι ανάλογο είχε επιχειρηθεί και αρκετά παλαιότερα, επί Καλλινίκου του από Κώου (1900-1906). Ειδικότερα αναφέρονται ως εναπομείναντα έργα (κώδικες και όχι μόνο), της άλλοτε πλούσιας βιβλιοθήκης, τα εξής⁴³:

- 1) Σιγγίλιον 1553, σε μεμβράνη, Πατριάρχου Ιερεμίου.
- 2) Σιγγίλιον 1561, σε μεμβράνη, Πατριάρχου Ιωάσαφ.
- 3) Σιγγίλιον 1568, σε μεμβράνη, Πατριάρχου Μητροφάνους.
- 4) Σιγγίλιον 1617, Ρωσικόν.
- 5) Σιγγίλιον 1667, σε μεμβράνη, Πατριάρχου Παρθενίου.
- 6) Σιγγίλιον 1780, Βλαχίας.
- 7) Σιγγίλιον 1809, σε μεμβράνη, Πατριάρχου Ιερεμίου
- 8) Σιγγίλιον 1868, σε μεμβράνη, Πατριάρχου Ιωακείμ
- 9) Σιγγίλιον 1903, σε μεμβράνη, Πατριάρχου Ιωακείμ.
- 10) Σιγγίλια Ρωσικά επί μεμβράνης.
- 11) Χειρόγραφος Κώδιξ εσταχωμένος.
- 12) Χειρόγραφος Κώδιξ, περιέχει μουσικήν ανθολογίαν.
- 13) Τετραεγγέλιον 14^{ου} αιώνας, εσταχωμένον επί μεμβράνης.
- 14) Ιερά ακολουθία 1903, του Οσίου Νείλου, χειρόγραφος.
- 15) Ιερά ακολουθία 1911, του Οσίου Νείλου, χειρόγραφος.
- 16) Χειρόγραφο εσταχωμένον θρησκευτικού περιεχομένου.
- 17) Νομοκάνων 1826, εσταχωμένος.
- 18) Χειρόγραφον, εσταχωμένον, 16^{ου} αιώνας, περιέχον διαφόρους ψαλμούς και λόγους. εγκωμιαστικούς εις την ανακομιδήν λειψάνων Ιωάννου Χρυσοστόμου.
- 19) Χειρόγραφο θρησκευτικού περιεχομένου, εσταχωμένον, 17^{ου} αιώνας.
- 20) Ευαγγέλιον εσταχωμένον, επί χάρτου, έτους 1773.
- 21) Διάφορες λειψανοθήκες, κ.α.

6. Συμπεράσματα

Σταχυολογώντας τα ως τώρα ειρημένα θα κατέληγε κανείς στα κάτωθι. Η Ιερά Μονή συνέβαλε τα μέγιστα στην εκκλησιαστική της επαρχία. Αυτό αποδείχτηκε με την διαχρονική πορεία της. Διατηρούσε Κρυφό Σχολείο όπως ανωτέρω υπογραμμίζεται, ίδρυσε Ιερατική Σχολή, στήριξε οικονομικά και ηθικά το υπόδουλο ποιμνίό της, κτλ. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Ισαπόστολος Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός διάλεξε την εν λόγω Μονή στη Θεσπρωτία για να σημάνει «Εθνικό

Συναγεραμό», μισό αιώνα πριν ακόμα ξεκινήσει σε όλη την Ελλάδα. Όχι βεβαίως για να υποκινήσει ένοπλο αγώνα των Ελλήνων αλλά για να τους υπενθυμίσει με το κήρυγμά του τα διαχρονικά ιδεώδη του Ελληνισμού (θρησκεία και πατρίδα). Εμπνέοντάς τους έτσι τον πόθο για εθνική ανεξαρτησία. Πλείστες εκ των εκκλησιαστικών μορφών που έδρασαν σε αυτό το Μοναστήρι κινήθηκαν με γνώμονα (και όχι δίχως κόστος) τα κηρύγματα του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού. Μορφές όπως ο αρχιμανδρίτης Αγαθάγγελος Βυζάντιος ο μάρτυς, ο Φιλόθεος Παπαδόπουλος, κ.α.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Αλεξούδης, Άνθιμος Βελεγράδων, «Η Μονή Γηρομερίου», *ΕΑ* 19 (1899) 470 - 474.
- Αποστολόπουλος, Δημήτριος, *Ιερός Κώδιξ του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο β' μισό του 1Ε' αιώνα*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 1992.
- Αραβαντινός, Παναγιώτης, *Περιγραφή της Ηπείρου*, εκδόσεις Εταιρίας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1984, σ. 176-177.
- Αραβαντινός, Παναγιώτης, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, Τυπογραφείο Σ. Κ. Βλαστού, Αθήνα 1856.
- Αρς, Γκίγκορι, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του 1Η' και στις αρχές του 1Θ' αιώνα*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1994.
- Βρανούσης, Λέανδρος, «Η εν Ηπείρω Μονή Γηρομερίου», *ΘΗΕ* 4 (1964), Αθήνα, στ. 496-502.
- Βρυώνης, Σπυρίδων, *Το τουρκικό κράτος και η Ιστορία. Η Κλειώ συναντά τον γκρίζο λύκο*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1993.
- Γεδεών, Μανουήλ, *Παιδεία και πτωχεία παρ' υμίν κατά τους τελευταίους αιώνας*, Τυπογραφείο Νεολόγου, Κωνσταντινούπολη 1893.
- Γεδεών, Μανουήλ, «Εξαρχία Πατριαρχικά πριν 180 ετών», *ΕΑ* 32(1912), σ. 67-69, 148-152.
- Γερμανός, Μητροπολίτης Σάρδεων, «Επαρχία Ηπείρου και Αλβανίας», *ΗΧ* 12(1937), σ. 11-103.
- Δαδάνης, Βασίλειος, «Υπόμνημα των Σουβλιασωτών προς τον Οικουμενικόν Πατριάρχην Ιωακείμ τον Γ'», *ΗΕ* 26, 301-302 (1977).
- Δεσπότης, Κωνσταντίνος, *Άγιοι της Ηπείρου*, εκδόσεις Παρακαταθήκη, Θεσσαλονίκη 2009.
- Εγκυκλοπαιδικό ημερολόγιον, *Αδελφότης Γηρομεριτών – Θεσπρωτίας, ο "Όσιος Νείλος"*, επιμέλεια Παπασωτηρίου Κωνσταντίνος, Σπανόπουλος Δημοσθένης, Τυπογραφείο Αικ. Πουλάκη, Αθήνα 1958.
- Ευαγγέλου, Γιούλη, *Σταυροπηγία και εξαρχίες σε σχέση αλληλεξάρτησης. Η περίπτωση της μονής Γηρομερίου (16^{ος} - 19^{ος} αι.)*, Αρχείο Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2016.
- Ευαγγέλου, Παναγιώτα, *Αλληλογραφία του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με τη Μονή Γηρομερίου Θεσπρωτίας κατά τη μεταβυζαντινή και νεότερη περίοδο. Συμβολή στη φιλολογική έρευνα της πατριαρχικής γραμματείας*, διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Πατρών, Αθήνα 2010.
- Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως (ΗΦΣΚ), 3(1873) 63-64.
- Καράντζαλης, Τίτος, Αρχιμανδρίτης, «Ιερά Μονή Γηρομερίου», *ΗΕ* 13, Ιωάννινα 1964, σ. 1-15.
- Κοκολάκης, Μιχαήλ, *Η Τουρκική στατιστική της Ηπείρου στο Σαλναμέ του 1895*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2003.
- Κονιδάρης, Γεράσιμος, *Μητροπόλεις και Αρχιεπισκοπαί του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2011, σ. 646.
- Κονορτάς, Παρασκευάς, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο, 17^{ος} - αρχές 20^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998.

- Λαμπρίδης, Ιωάννης, *Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων*, Τυπογραφείο Γεωργίου Κιούση, Αθήνα 1880.
- Λέφας, Χρήστος, *Η ιστορία της εκπαιδύσεως*, Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα 1942.
- Μανδρίκας, Αχιλλέας, *Κρυφό Σχολείο, Μύθος ή Πραγματικότητα;*, εκδόσεις Καλέντης, Αθήνα 1992.
- Μανιάτη – Κοκκίνη, Τριανταφυλλίτσα, *Προνομιακές παραχωρήσεις του σέρβου αυτοκράτορα Στέφανου Dusan (1344-1355), Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ΄ αιώνα*, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Τομέας Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα 1996.
- Μάρκος, Βασίλειος, *Το νομικό καθεστώς των Πατριαρχικών και Σταυροπηγιακών Μονών στην Ελληνική επικράτεια*, διδακτορική διατριβή στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2011.
- Μαρτίνης, Ιωάννης, «Πατριαρχικά Μοναί Ιερομηρίου και Θεολόγου», *ΕΑ* 30-31(1910), σ. 7-8.
- Μαρτίνης, Ιωάννης, «Η εν Θεσπρωτία κόμη του Ιερομηρίου», *ΕΑ* 24 (1904), σ. 313-314.
- Μεθόδιος, Ντελής αρχιμανδρίτης, *Προσκυνητάριον ιεράς Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Γηρομερίου*, δαπάνει της Αδελφότητας της Ι. Μονής Γηρομερίου, Ηγουμενίτσα 2008.
- Μέρτζιος, Κωνσταντίνος, «Το εν Βενετία Ηπειρωτικόν Αρχεῖον», *ΗΧ* 11 (1936), σ. 1-341.
- Μουσελίμης, Σπυρίδωνας, *Ιερά Μονή Γηρομερίου*, Ηγουμενίτσα 1967.
- Μυστακίδης, Νικόλαος, «Σύντομος περιγραφή Ι. Μητροπόλεως Παραμυθίας», *ΕΑ* 19 (1899) 249.
- Οικονόμου, Φώτιος, «Η Ιερά Μονή Γηρομερίου», *ΕΑ* 24 (1904), 471-472.
- Παΐζη – Αποστολοπούλου, Μάχη, *Ο Θεσμός της Πατριαρχικής Εξαρχίας: 14^{ος} – 19^{ος} αι.*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 1995.
- Παναγιωτίδης, Δημήτριος, «Η Μονή Ραγίου στη Μητρόπολη Παραμυθίας», *Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως (ΕΦΣΚ)* 29 (1902-1905) 145, 188-295.
- Σάθας, Κωνσταντίνος, *Έλληνες Στρατιώται εν τη Δύση και η Αναγέννησις της ελληνικής τακτικής*, εκδόσεις Καραβίας, Αθήνα 1986.
- Περεντίδης, Σταύρος – Στείρης, Γεώργιος (Επιμέλεια), Ιωάννης και Θεοδόσιος Ζυγομαλάς, Μακρά επιστολή προς τον Crusius με χρονολογία 7 Απριλίου 1581, Θεοδόσιος Ζυγομαλάς, εκδόσεις Δαίδαλος, Αθήνα, 2009.
- Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων (ΣΔΕΓ), Α/2-024: «Υπότροφοι Κερκύρας, Ιωαννίνων, Αργυρόκαστρου, Δυρραχίου (1880-1887), αριθμός εγγράφου 11, Αθήνα.
- Τσικνάκης, Κωνσταντίνος, *Βενετοκρατούμενη Ελλάδα, «Ο Ελληνικός Χώρος στη διάρκεια της βενετοκρατίας»*, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Αθήνα – Βενετία 2010.
- Ψιμούλη, Βάσω, *Σούλι και Σουλιώτες*, εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1995.

Ξενόγλωσσες

- Halkin, François, " *La vie de Saint Niphou, ermite au Mont Athos, 14e siècle*", Κοινότητα των Βολλανδιστών, Βρυξέλλες 1940.
- Ducellier, Alain, " *La Facade maritime de l' Albanie au Moyen Age: Durazzo et Vlona du XIe au XVe siècle* ", Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1981.
- Janin, Raymond, " *L' Église byzantine sur les rives du Bosphore (Côté asiatique)*", *Revue des études byzantine* 12, εκδόσεις Peeters, Παρίσι 1954.

Darrouzès, Jean, *Recherches sur les οφφίκια de l'Église byzantine*, εκδόσεις του Institut français d'études byzantines, Παρίσι 1970.

Balta, Yilmaz Yasar: "*Evangelia Balta, Fahmi Yilmaz, Filiz Yasar, Tsamouria – Nineteenth century Ottoman Thesprotia, Thesprotia Expedition I; Towards a regional History*", Finnish Institute at Athens Vol. XV, Ελσίνκι 2009.

Βιογραφικό σημείωμα

Η Ηλέκτρα Χρηστίδη γεννήθηκε στα Ιωάννινα. Αποφοίτησε το 2011 από την Θεολογική Σχολή του ΑΠΘ. Το 2017 έγινε κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του ίδιου τμήματος με ειδίκευση στην Εκκλησιαστική Ιστορία. Τον Απρίλιο π.ε. έγινε δεκτή ως υποψήφια διδάκτωρ Θεολογίας με ειδίκευση στην Πατερική Γραμματεία. Έχει λάβει μέρος σε αρκετά συνέδρια όπως: Διεθνές Επιστημονικό συνέδριο με θέμα την Θεολογία και την Σύγχρονη Φυσική, διοργανωτές: Θεολογική Σχολή Α.Π.Θ. και CERN (Οκτώβριος του 2014). Συνέδριο με θέμα την Ησυχαστική και την Οικουμενική θεολογία: Αγ. Γρηγόριος Παλαμάς -Απ. Παύλος, διοργανωτές: Κέντρο Αγ. Γρηγορίου Παλαμά και Απ. Παύλου, Κέντρο Αγ. Δημητρίου και Θεολογική σχολή Α.Π.Θ (Μάρτιος του 2014), κ.α. Επίσης κατέχει πιστοποίηση παλαιογραφίας του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών Θεσσαλονίκης κατόπιν σχετικού σεμιναρίου που συμμετείχε (Φεβρουάριος – Μάιος 2013). Υπήρξε δε κεντρική ομιλήτρια στη διάλεξη με θέμα την Εκκλησιαστική Ιστορία των Επισκοπών Δωδώνης και Βελλάς, διοργανωτής: Εταιρία Ηπειρωτικών Μελετών (Ιούνιος 2018). Μιλάει άπταιστα αγγλικά και έχει κάνει διάφορες μεταφράσεις. Τέλος έχει δημοσιεύσει και άλλα άρθρα σε εφημερίδες της γενέτειράς της καθώς και σε εκκλησιαστικές εφημερίδες όπως ο Ορθόδοξος Τύπος.